

ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ НІМЕЦЬКИХ НАУКОВО-ТЕХНІЧНИХ ТЕКСТІВ**Оксана БЕЛИХ (Лудьк, Україна)**

У статті розглянуто та описано загальні лінгвістичні основи перекладу німецьких науково-технічних текстів. Вказано, які особливості мовленнєвих систем та закономірності функціонування німецької мови лежать в основі перекладацького процесу, роблять цей процес можливим і визначають його характер та межі.

The general linguistic bases of translation of the German scientific-technical texts are investigated in this paper. It is determined what peculiarities of the language systems and the consistent patterns of functioning of languages make this process possible and distinguish its character and limits.

XXI століття – це століття наукових відкриттів, нових технологій, контактів і, відповідно, перекладів, які допомагають взаєморозумінню та спілкуванню між людьми. Переклад як процес полягає у творчому відтворенні оригіналу засобами іншої мови, результатом чого стає паралельний перекладений текст [4: 516]. Теорією перекладу, проблемами мікро- та макроперекладу, перекладом як творчістю займається чимало науковців як України [2; 3; 4], так і зарубіжжя [1; 5].

Актуальність представленої статті визначається необхідністю з'ясування лінгвістичної суті процесу перекладу, в якій мірі він визначається лінгвістичними факторами, в яких межах такі фактори забезпечують точність передачі інформації.

Мета статті полягає в представленні особливостей мовленнєвої системи та закономірностей функціонування німецької мови, які лежать в основі перекладацького процесу і роблять цей процес можливим.

Розкриваючи специфіку окремого підвиду перекладу, теорія перекладу вивчає три ряди факторів, які повинні враховуватись при описі перекладів цього типу. По-перше, сама по собі належність оригіналу до особливого функціонального стилю може мати вплив на характер перекладацького процесу і вимагати від перекладача застосування особливих методів і засобів. По-друге, орієнтування на подібний оригінал може передбачити стилістичні характеристики тексту перекладу, а, відповідно і необхідність вибору таких мовленнєвих засобів, які характеризують аналогічний функціональний стиль в мові, з якої перекладають. По-третє, в результаті взаємодії цих двох факторів можуть проявлятися перекладацькі особливості, пов'язані як із спільними та відмінними рисами мовленнєвих ознак аналогічних функціональних стилів двох мов, так і з особливими умовами та завданнями перекладацького процесу цього типу.

В рамках кожного функціонального стилю можна виділити деякі мовленнєві особливості, вплив яких на хід та результат процесу перекладу є дуже значним. Наприклад, в науково-технічному стилі це лексико-граматичні особливості науково-технічних матеріалів, і, в першу чергу, провідна роль термінології і спеціальної лексики. Характерними рисами науково-технічного стилю є його інформативність, логічність (чітка послідовність та зв'язок між основною ідеєю та деталями), точність та об'єктивність, ясність та зрозумілість. Окремі тексти, які належать до цього стилю, можуть мати названі риси в більшій чи меншій мірі. Однак, у всіх таких текстах є використання мовленнєвих засобів, які сприяють задоволенню потреб цієї сфери спілкування.

В галузі лексики це, перш за все, використання науково-технічної термінології і спеціальної лексики. Під **терміном** розуміють слово (групу слів), яке має в межах окремої галузі чи спеціалізації конкретний і єдиний смисл, який виключає будь-яку можливість іншого розуміння чи тлумачення, яке б відрізнялося від розуміння, передбаченого автором [5: 23].

Так, наприклад, наведені нижче слова і групи слів є термінами:

1. *die Diskette* — дискета
2. *die Solarenergie* - сонячна енергія
3. *die Zollinhaltsklärung* - декларація на митниці
4. *die Lebensdauervergroflerung* - збільшення експлуатаційної тривалості
5. *IBWZ (Internationale Bank fur wirtschaftliche Zusammenarbeit)* - МБЕС (міжнародний банк економічного співробітництва).

Із вищенаведених прикладів бачимо, що термін може бути однослівним і складатися з одного ключового слова (1), або представляти термінологічну групу, до складу якої входить

ключове слово і ядро групи, одне (2) чи декілька (3), (4) лівих означень, і одне чи декілька правих означень (5), які уточнюють чи модифікують суть терміна.

Кількість лівих означень, які приєднуються до ядра терміна в процесі його розвитку може сягати до 5-6, однак з ростом кількості приєднаних лівих означень термін стає громіздким і починає проявляти тенденцію перетворення в скорочення. Так, термін 3 може зустрічатися в фахових текстах як в розгорнутій, так і в скороченій формі *ZI*. Термін 5 як в німецькій, так і в українській мові – лише в скороченій формі.

Процес побудови складного терміна можна представити таким чином:

1. *der Stopp* – затримка, припинення
2. *der Stoppkurs* — твердий біржовий курс
3. *der Stoppkurspreis* – ціна за твердим курсом
4. *die Stoppzahlungsorder* – наказ про припинення платежу

Переклад складної термінологічної групи являє собою ряд логічно обумовлених операцій, які виконуються в наступній послідовності:

1. Ідентифікація термінологічної групи, яка проявляється у виявленні ключового слова та визначення меж зліва та справа, тобто крайнього лівого означення та крайнього правого означення.

2. Переклад ключового слова як первинного значущого елемента групи. При перекладі ключове слово переходить з характерного для німецької мови крайнього правого положення на ліве чи крайнє ліве положення, характерне для структури українських термінологічних груп.

3. Переклад ключового слова разом із першим уточнюючим, тобто найближчим до базового слова лівим означенням. Якщо базовим словом групи є широкий термін „ціна” (4), то для спільного перекладу до нього потрібно поставити запитання „Яка ціна?”, а відповідь буде „Ціна за курсом”.

4. Переклад уточненого значення ключового слова спільно із другим уточнюючим лівим означенням. Для цього ставиться запитання: „Ціна за яким курсом?”, а відповідь буде „Ціна за стабільним курсом”.

5. Переклад двічі уточненого ключового слова разом із третім уточнюючим означенням і т.д.

Таким чином, переклад німецької термінологічної групи відбувається в порядку її побудови, тобто справа наліво. Переклад простих термінів, які входять до складу групи повинен бути адекватним і відповідати значенням, які прийняті спеціалістами галузі. Транслітераційний переклад деяких термінів є одиничним виключенням в практиці технічного перекладу. В курсах граматики розглядається група слів і термінів, які мають назву „фальшиві друзі перекладача” (таких як *der Akademiker, die Ambition, das Kotellet, der Lektor* та ін.), транслітераційний переклад яких призводить до грубих помилок при перекладі.

Терміни повинні забезпечувати чітку і точну вказівку на реальні об'єкти і явища, створювати однозначне розуміння спеціалістами інформації, яка передається. Тому до такого типу слів пред'являються особливі вимоги. Перш за все термін повинен бути точним, тобто мати чітко визначене значення, яке можна розкрити шляхом логічного визначення, яке дозволить визначити місце поняття, позначеного терміном. Якщо терміном *das Umkoppen* позначають межу надзвичайної евтрофікації водойми, то ніякі інші прилади чи частини водойми цим терміном не можна називати.

В ролі термінів можуть використовуватися як слова, які вживаються лише в межах конкретної галузі, так і спеціальні значення загальноприйнятих слів. Такі, наприклад, лексичні одиниці, як *die Software, die Deponie, das Nitrat, saurer Regen*, які часто вживаються в текстах з інформатики і екології, важко зустріти за межами науково-технічних матеріалів. В той же час в цих текстах зустрічаються і такі терміни, які всім добре відомі і мають загальноживані значення: *der Empfänger, der Schaden, raumlich begrenzte Objekte*.

Велика увага приділяється систематичності новостворених термінів. У багатьох галузях розроблені спеціальні правила утворення термінів для понять чи об'єктів визначеного класу. Так, деякі слова, які вживаються як перша частина складних іменників, набувають нових значень. Наприклад:

Ist – *der Istwert* — фактичне значення, *der Istquerschnitt* — дійсний переріз;

Soll – *der Sollwert* — задане значення, *der Sollmaß* - заданий розмір;

Mehr – *die Mehrstufenrakete* – багатоступінчаста ракета, *der Mehrgewicht* - зайва вага;

Nenn – *die Nennwert*— номінальне значення, *die Nennleistung* - номінальна потужність;

Selbst – *die Selbstregelung* — автоматичне регулювання, *die Selbstbedienung* – самообслуговування;

Au – *die Allzweckwand* - універсальний екран, *der Allgasbrenner* – універсальний газовий пальник.

Широке використання дієслівних термінів-словосполучень є характерним для німецької науково-технічної літератури. У таких словосполученнях дієслово втрачає самостійне значення і разом з іменником набуває іншого значення, наприклад: дієслово *bringen* означає „принести”, а в словосполученні *zum Einbau bringen*, яке перекладається „встановлювати” дієслово втрачає своє первісне лексичне значення. При перекладі таких словосполучень потрібно звертати увагу на значення іменника.

zur Anwendung kommen – вживатися

von Wichtigkeit sein – бути важливим

von Bedeutung sein – мати значення

die Schlüsse Ziehen – робити підсумок

Значною мірою впливає на взаєморозуміння спеціалістів широке вживання загальноприйнятих англійських скорочень, які не мають еквівалентів у німецькій мові. Наприклад:

DNS – *Domain Name System* – *die Umwandlung der Namen der Webserver in eine Zahlenfolge*;

ISDN — *Integrated Services Digital Network* – *eine permanente schnelle Verbindung zum Provider und somit ins Netz*;

WAP – *Wireless Application Protocol* – *Damit können Internetseiten per Handy abgerufen werden*;

WWW – *World Wide Web* — *Internet*.

Скорочення в німецькій мові вимовляються, як правило, у відповідності з алфавітним читанням букв, які входять у їхній склад. Наголос зазвичай падає на останній склад.

Очевидно, що в науково-технічних матеріалах використовується не лише термінологічна і спеціальна лексика. В них зустрічається велика кількість загальноновживаних слів, які використовуються в інших функціональних стилях. При перекладі таких лексичних одиниць перекладач науково-технічної літератури стикається з такими ж труднощами, для подолання яких застосовує такі ж прийоми, як і інші перекладачі, які працюють в цих галузях. В науково-технічних матеріалах зустрічаються лексичні елементи, які характерні розмовному стилю, при перекладі яких перекладач повинен зробити вибір експресивно-стилістичних варіантів. В таких випадках науково-технічний переклад не є нейтрально-об'єктивним.

1. *Beim Farbenfernsehen muß Farbe in elektrische Signale umgewandelt und dasfarbige Bild in ein rotes, ein blaues und ein grünes Bild aufgespalten werden.*

2. *Die Schädlichkeit der Eutrophierung ist also eine Frage des Maßes.*

3. *Klicken Sie sich in die faszinierende Welt des Internets ein, nutzen Sie das unermessliche Angebot des weltweiten Netzes und wir sagen Ihnen, was sie alles brauchen, und erklären Ihnen Schrittfür Schritt den Weg ins Netz.*

Очевидно, що для розуміння та перекладу подібних фраз перекладачеві науково-технічної літератури недостатньо мати знання в галузі термінології і спеціальної лексики. Він повинен добре володіти всім багатством мови, з якою працює.

Нами відмічено, що науково-технічним текстам характерні визначення понять та опис реальних об'єктів шляхом вказівки на їхні властивості. Це передбачає широке використання структур типу „А є Б”, тобто простих двоскладових речень із складним присудком, який складається із дієслова-зв'язки та іменної частини (предикатива):

Amine sind basische, mit Sauren Sake bildende Verbindungen.

В ролі предикатива може виступати прикметник:

Kohlenstoff ist vierbindig, Wasserstoff einbindig.

Скритими означеннями є численні атрибутивні групи, які використовуються в науково-технічних матеріалах у великій кількості. Адже назвати конструкцію як *ein zusammengesetztes und aus Funktionselementen aufgebautes Funktionssystem* - це все одно, що визначити її як *eine Funktionssystem, die zusammengesetzt und aus Funktionselementen aufgebaut ist*. Подібні означення дають змогу вказати на найрізноманітніші ознаки об'єкта чи явища.

Отже, термін повинен бути однозначним і незалежним від контексту. Він повинен мати своє точне значення у всіх випадках його вживання в будь-якому тексті, щоб користувачам терміна не приходилося вибирати із можливих значень його вживання. Відповідно, термін не повинен мати синонімів і бути частиною чіткої логічної системи. Термін повинен бути лише об'єктивним найменуванням, без будь-яких побічних смислів, які б відволікали увагу спеціаліста і вносили елемент суб'єктивності. Терміну „протипоказані" емоційність, метафоричність, наявність будь-яких асоціацій.

Описані вище лексико-граматичні особливості науково-технічних текстів безпосередньо впливають на комунікативний характер таких матеріалів, який потрібно передати при перекладі. Виявлення мовленнєвої специфіки того чи іншого типу мови або функціонального стилю відбувається в рамках спеціальної теорії перекладу для визначення впливу цієї специфіки на процес перекладу, на характер і способи досягнення еквівалентності при перекладі матеріалів конкретного виду. Ступінь такого впливу залежить не лише від лексико-граматичних особливостей оригіналу, але й від їх співвідношення з аналогічними явищами в мові перекладу. Хід і результат перекладацького процесу багато в чому визначається тим, якими загальними і відмінними мовленнєвими рисами володіють аналогічні види матеріалів двох мов. Тому за описом характерних особливостей матеріалів науково-технічного стилю в сучасній німецькій мові потрібно досліджувати особливості мовної специфіки в порівнянні з українськими текстами, які належать до цього стилю, що є предметом подальших наукових досліджень.

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Вопросы теории и практики перевода научно-технической литературы. – Пенза: Дом НТП, 1991.
2. Карабан В.І. Посібник-довідник з перекладу англійської наукової і технічної літератури на українську мову. – Част. 1: Граматичні труднощі. – К., 1999.
3. Карабан В.І. Посібник-довідник з перекладу англійської наукової і технічної літератури на українську мову. – Част. 2: Термінологічні та жанрово-стилістичні труднощі. – К.: Кременчук, 1999.
4. Кияк Т.Р., Огуй О.Д., Науменко А.М. Теорія та практика перекладу (німецька мова). Підручник для студентів вищих навчальних закладів. – Вінниця: Нова книга, 2006. – 592 с
5. Пыриков Е.Г. Коммуникативные аспекты перевода и терминологии. – Методическое пособие. - М.: ВГЦ - Всероссийский центр переводов, 1992. – С. 23.
6. Цвиллинг М.Я. О двойной функции родного языка при обучении чтению и переводу иноязычного текста / Иностраный язык для научных работников. Теория и практика преподавания. – М., 1978. – С. 34.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Оксана Белих – кандидат філологічних наук, старший викладач кафедри іноземних мов факультету міжнародних відносин Волинського національного університету імені Лесі Українки.

Наукові інтереси: міжкультурні проблеми перекладу.

СПІВВІДНОШЕННЯ СЛЕНГОВОЇ ЛЕКСИКИ УКРАЇНСЬКОЇ ТА АНГЛІЙСЬКОЇ МОВ: ЛЕКСИКОГРАФІЧНИЙ ТА ПЕРЕКЛАДАЦЬКИЙ АСПЕКТИ

Катерина БОНДАРЕНКО (Кіровоград, Україна)

У статті визначено деякі особливості співвідношення сленгової лексики української та англійської мов, з'ясовано принципи добору еквівалентів у субстандарті досліджуваних мов.

The article identifies Ukrainian and English slang correlations, it finds out equivalents matching principles in substandard lexical systems of the languages under investigation.

Активізація використання лексичного субстандарту в публіцистиці, мас-медійному просторі, політичному дискурсі тощо робить нагальною проблему лексикографічної фіксації сленгових лексичних одиниць (далі СЛО).

За мету дослідження поставлено з'ясування особливостей співвідношення сленгової лексики української та англійської мов, що може стати у пригоді перекладачам-практикам, а